

УДК 341.2

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.74.74>

ДО ПИТАННЯ ПРО ЮРИДИЧНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ВІЙСЬКОВІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Фесенко О.,
*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії держави і
права ВНЗ «Національна академія управління»*

Козакова І.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

Шнипко О.,
*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права,
кримінології, цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

Фесенко О., Козакова І., Шнипко О. До питання про юридичну відповідальність за військові правопорушення.

У статті досліджуються питання юридичної відповідальності за військові правопорушення. В статті визначена мета - проаналізувати окремі положення чинного законодавства щодо юридичної відповідальності за військові правопорушення. Аналізується чинне законодавство, що передбачає правові норми за військові адміністративні і кримінальні правопорушення, а також положення проекту нової редакції Кримінального кодексу України.

Аналіз законодавства щодо юридичної відповідальності за військові правопорушення свідчить про необхідність його удосконалення. Суттєве збільшення військової злочинності за період з 2014 р. по даний час потребує приведення окремих положень статутів Збройних Сил України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України до потреб сьогодення. Нині є запит органів військового управління, військового командування на більш дієве законодавство у військовій сфері, правові норми якого б сприяли більш ефективній боротьбі із військовою злочинністю, одним із шляхів якої має бути запобігання військовим правопорушенням.

В статті звертається увага на необхідність більш дієвого механізму боротьби із військовою злочинністю, спрямованого на запобігання військовим правопорушенням. До наукового аналізу спонукають питання подальшого законотворчого вдосконалення норм, що передбачають юридичну відповідальність за військові правопорушення.

Ключові слова: юридична відповідальність, кримінальна відповідальність, військове правопорушення, військове дисциплінарне правопорушення, військове адміністративне правопорушення, військове кримінальне правопорушення, військовий злочин, погроза або насильство щодо начальника, порядок несення або проходження військової служби, кваліфікація військового правопорушення, склад військового злочину, воєнна безпека України.

Fesenko O., Kozakova I., Shnyenko O. On the issue of legal liability for war crimes.

The article examines the issues of legal liability for war crimes. The article aims to analyze certain provisions of the current legislation on legal liability for military offenses. The author analyzes the current legislation providing for legal provisions for military administrative and criminal offenses, as well as the provisions of the draft new version of the Criminal Code of Ukraine.

The analysis of the legislation on legal liability for military offenses shows that it needs to be improved. The significant increase in military crime between 2014 and the present requires bringing certain provisions of the statutes of the Armed Forces of Ukraine, the Code of Administrative Offenses, and the Criminal Code of Ukraine in line with the needs of today. Currently, there is a request from military authorities and military command for more effective legislation in the military sphere, the legal norms of which would contribute to a more effective fight against military crime, one of the ways of which should be the prevention of military offenses.

The article draws attention to the need for a more effective mechanism for combating war crime aimed at preventing military offenses. The scientific analysis is prompted by the issues of further legislative improvement of the norms providing for legal liability for military offenses.

Key words: legal liability, criminal liability, military offense, military disciplinary offense, military administrative offense, military criminal offense, military crime, threat or violence against a superior, the procedure for performing or completing military service, qualification of a military offense, corpus delicti of a military crime, military security of Ukraine.

Постановка проблеми. Питання подальшого законотворчого вдосконалення норм, що передбачають юридичну відповідальність за військові правопорушення, спонукають до їх наукового аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням, що стосуються юридичної відповідальності за військові правопорушення за період незалежності України приділяли увагу такі вчені, як: Г.В. Андрусів, В.М. Білоконєв, П.П. Богущкий, В.П. Бодаєвський, В.В. Бондарєв, В.О. Бугаєв, В.К. Гришук, В.С. Давиденко, С.Ф. Денисов, С.І. Дячук, М.І. Карпенко, В.І. Касинюк, Т.Ю. Касько, В.А. Клименко, Є.С. Ковалевська, Ю.Б. Курилюк, В.К. Матвійчук, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, М.І. Панов, Є.Б. Пузиревський, О.М. Сарнавський, М.М. Сенько, О.С. Ткачук, М.С. Туркот, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, Г.І. Чангулі та інші. Разом з тим комплексних досліджень питань юридичної відповідальності проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби опубліковано недостатньо.

Мета статті – проаналізувати окремі положення чинного законодавства щодо юридичної відповідальності за військові правопорушення.

Виклад основного матеріалу. Юридична відповідальність – вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників (фізичних та юридичних осіб) передбачених законодавством санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою [1, с. 437], яка передбачає ряд специфічних особливостей, особливо, коли мова ведеться про військовослужбовців, військовозобов'язаних, резервістів, а також інших осіб, визначених законом. Такими особливостями можуть бути, *по-перше*, ті обставини, що застосування юридичної відповідальності зв'язано з діяльністю держави. *По-друге*, юридична відповідальність настає в тих випадках, коли мова йде про вчинене правопорушення, під яким розуміється протиправне і винне діяння (дія або бездіяльність), за яке передбачена юридична відповідальність. При цьому в залежності від правових підстав вона поділяється на такі види, як кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна і цивільно-правова. *По-третє*, юридична відповідальність передбачає відповідну процесуальну форму і, *по-четверте*, полягає в застосуванні до правопорушника встановлених санкцій – заходів примусу [2, с. 88].

Крім того, в теорії права виділяють і інші особливості юридичної відповідальності військовослужбовців, якими є, на відміну від інших громадян, підвищена міра відповідальності за вчинення деяких правопорушень, що зумовлено принципом беззастережного підкорення командирам / начальникам; у відповідності до принципу єдиноначальності наділення командирів і начальників та інших військових службових (посадових) осіб певними повноваженнями по притягненню підлеглих військовослужбовців до дисциплінарної та матеріальної відповідальності; наявність спеціальних, притаманних лише для військовослужбовців згідно Дисциплінарного статуту Збройних Сил України окремих дисциплінарних покарань; можливість настання дисциплінарної відповідальності відповідно до статті 15 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) за вчинені адміністративні правопорушення; звільнення військовослужбовців від юридичної відповідальності у разі, якщо діяння є виконанням обов'язків військової служби, зокрема, при застосуванні чатовим зброї у випадку невиконання правопорушником його законних вимог.

Окремо варто зазначити про особливості відповідальності військовослужбовців, які передбачені статтями 26-27 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [3].

Так, згідно ст. 26 «військовослужбовці залежно від характеру вчиненого правопорушення та провини несуть з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України «Про оборону України» дисциплінарну, адміністративну, матеріальну, цивільно-правову та кримінальну відповідальність згідно із законом» [3].

Абзац 2 ст. 1 Закону України «Про оборону України», яким доповнений цей Закон 15.03.2022 р., передбачає, що «бойовий імунітет - звільнення військового командування, військовослужбовців, добровольців Сил територіальної оборони Збройних Сил України, працівників правоохоронних органів, які відповідно до своїх повноважень беруть участь в обороні України, осіб, визначених Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України», від відповідальності, у тому числі кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або, які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [4].

А в ст. 27 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України зазначено, що «військовослужбовці, на яких накладається дисциплінарне стягнення за вчинене правопорушення, не звільняються від матеріальної та цивільно-правової відповідальності за ці правопорушення. За вчинення кримінального правопорушення військовослужбовці притягуються до кримінальної відповідальності на загальних підставах» [3].

Як зазначає В.О. Котюк «юридична відповідальність – це міра покарання правопорушника шляхом позбавлення його певних соціальних благ чи цінностей (матеріальних, духовних чи особистих), які йому належали до факту правопорушення, від імені держави (суспільства), на підставі закону або іншого нормативного акта з метою попередження правопорушень в перспективі і відновлення (чи відшкодування) втрачених суб'єктивних прав на матеріальні і духовні цінності» [5, с. 121].

Різновидність юридичної відповідальності ґрунтується на її поділі на види за галузевими ознаками права. Відповідно до законодавства України видами юридичної відповідальності, згідно яких передбачена відповідальність фізичних осіб, є: адміністративна, дисциплінарна, кримінальна, матеріальна, цивільна. Зазначені види відповідальності застосовуються до широкого кола правопорушень, одними із яких є правопорушення у військовій сфері, під якою розуміються суспільні відносини, які пов'язані із діяльністю фізичних і юридичних осіб по забезпеченню безпеки і оборони України. Їх діяльність регламентована чинним законодавством, одним із напрямків якого є військове законодавство, що являє собою «систему, тобто цілісну сукупність нормативних приписів, які містяться у складі нормативно-правових актів та міжнародних договорів, і регулюють суспільні відносини у сфері формування, розвитку та функціонування Збройних Сил України» [6, с. 5].

Змістом юридичної відповідальності є забезпечення законності і правопорядку в державі, що здійснюється належною реалізацією діючого законодавства України. За її допомогою забезпечується правомірна поведінка громадян, формування у населення країни «поваги до закону і права, а отже, є істотним фактором побудови правової держави в Україні [1, с. 437]. Зміст юридичної відповідальності тісно пов'язаний із її метою, яка проявляється в соціальній необхідності та ефективності. Тому розрізняють наступні види мети юридичної відповідальності: «загальну превенцію правопорушення; покарання правопорушника; вплив на свідомість правопорушника; моральну перебудову особи; формування у людини, яка порушила норми права, настанови на правомірну поведінку надалі; виховний вплив на інших людей з метою попередження правопорушень з їхнього боку» [7, с. 231].

Підводячи певний підсумок особливостей юридичної відповідальності військовослужбовців і порівняючи до них осіб (військовозобов'язаних, резервістів під час проходження зборів; іноземців та осіб без громадянства, які відповідно до закону прирівнюються до категорії військовослужбовців під час проходження військової служби у Збройних Силах України), необхідно зазначити наступне:

«По-перше, для військовослужбовців встановлене більш широке, ніж для цивільних осіб, коло складів правопорушень, за які настає юридична відповідальність, що обумовлено специфікою військової служби і її суворою правовою регламентацією.

По-друге, для військовослужбовців встановлена більш сувора відповідальність за вчинення аналогічних з цивільними особами правопорушень. Так, при вчиненні самовільного залишення військової частини або місця служби, непокорі, невиконання наказу встановлена як кримінальна, так і адмі-

ністративна відповідальність. В той же час, для осіб, які не є військовослужбовцями, за вчинення аналогічних дій юридична відповідальність не встановлена або може бути лише дисциплінарна відповідальність.

По-третє, командири (начальники) мають спеціальні повноваження по притягненню військовослужбовців до юридичної відповідальності. Такими повноваженнями є військова дисциплінарна влада, а також в ряді випадків притягнення підлеглих до матеріальної відповідальності.

По-четверте, для військовослужбовців передбачені заходи юридичної відповідальності, що мають особливий характер, які визначаються специфікою військової служби. Це, зокрема, позбавлення чергового звільнення із розташування військової частини чи з корабля на берег, арешт (за рішенням відповідного суду) із знаходженням на гауптвахті, призначення поза черго в наряд на роботу, пониження у військовому званні, направлення в дисциплінарний батальйон і ряд інших» [2, с. 95-96].

Як зазначено в юридичній енциклопедії, правопорушення це «суспільно небезпечне або шкідливе діяння (дія або бездіяльність), яке порушує норму права» [8, с. 47-48]. Більш змістовне, на нашу думку, визначення цього терміну висловив В.О. Котюк, який зазначає: «Правопорушення – це соціально-небезпечне або шкідливе, протиправне, винне діяння деліктоздатного суб'єкта (фізичної чи юридичної особи), яке передбачене чинним законодавством і за яке встановлена юридична відповідальність» [5, 121]. З огляду на вищезазначене констатуємо, що в діях суб'єктів військових правопорушень мають місце ознаки дисциплінарного, адміністративного чи кримінального правопорушення.

Аналіз військового законодавства і, в першу чергу, статутів Збройних Сил України, засвідчує, що в них відсутній перелік дисциплінарних правопорушень. Разом з тим пункт 22 ч. 1 ст. 92 Конституції України передбачає, що «виключно законами України визначаються: ... діяння, які є ... дисциплінарними правопорушеннями, та відповідальність за них» [9]. Тому, на нашу думку, необхідно розділ III («Стягнення за порушення військової дисципліни») Дисциплінарного статуту Збройних Сил України доповнити положеннями щодо поняття дисциплінарного правопорушення (проступку), їх можливого переліку та ознак. Нині юридичним критерієм розмежування дисциплінарного правопорушення з військовими адміністративними і кримінальними правопорушеннями є положення ст. 15, 172-10 – 172-19 КУпАП і ст. 401-422, 425-435-1 Кримінального кодексу України (далі - КК). В основі їх розмежування міститься суспільна небезпека, як критерій, що розкриває соціальну сутність вчиненого, що дає можливість кваліфікувати це діяння як кримінальне, адміністративне чи дисциплінарне правопорушення. Критеріями розмежування є зміст ст. 9 («Поняття адміністративного правопорушення») КУпАП, ст. 11 («Поняття кримінального правопорушення») КК.

Зокрема, згідно ст. 9 КУпАП «адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія або бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальну відповідальність» [10].

Відповідно до ст. 11 КК України «кримінальним правопорушенням є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення.

Не є кримінальним правопорушенням дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим Кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» [11].

За вказаними критеріями законодавець і передбачив адміністративну відповідальність в главі 13-Б КУпАП за військові адміністративні правопорушення, зокрема за: відмову від виконання законних вимог командира (начальника) (ст. 172-10), самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 172-11), необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 172-12), зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем (ст. 172-13), перевищення військовою службовою особою влади або службових повноважень (ст. 172-14), недбале ставлення до військової служби (ст. 172-15), бездіяльність військової влади (ст. 172-16), порушення правил несення бойового чергування (ст. 172-17), порушення правил несення прикордонної служби (ст. 172-18), порушення правил поведіння зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену

небезпеку для оточення (ст. 172-19), розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів (ст. 172-20).

В свою чергу в розділі XIX («Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)») Особливої частини КК України ст. 402-422, 425-435-1 передбачена кримінальна відповідальність в разі вчинення військових кримінальних правопорушень проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів.

Крім того, ч. 2 ст. 401 («Поняття військового кримінального правопорушення») КК передбачає, що «за відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність ... також інші особи, визначені законом».

Аналіз змісту розділу XIX Особливої частини КК свідчить, що перелік військових кримінальних правопорушень значно більший за військові адміністративні правопорушення і додатково містить правові норми про кримінальну відповідальність за: непокору (ст. 402), невиконання наказу (ст. 403), опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404), погрозу або насильство щодо начальника (ст. 405), порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (ст. 406), дезертирство (ст. 407), ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (ст. 409), викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410), умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411), втрату військового майна (ст. 413), порушення правил водіння або експлуатації машин (ст. 415), порушення правил польотів або підготовки до них (ст. 416), порушення правил кораблеводіння (ст. 417), порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання (ст. 418), порушення статутних правил внутрішньої служби (ст. 421), розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрату документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст. 422), здача або залишення ворогові засобів ведення війни (ст. 427), залишення гинучого військового корабля (ст. 428), самовільне залишення поля бою або відмова діяти зброєю (ст. 429), добровільну здачу в полон (ст. 430), злочинні дії військовослужбовця, який перебуває в полоні (ст. 431), мародерство (ст. 432), насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433), погане поводження з військовополоненими (ст. 434), незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435), образу честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю (ст. 435-1).

Нині кримінальне законодавство України перебуває в стадії реформування, підтвердженням чого є Указ Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/2019 «Питання Комісії з питань правової реформи» [12], відповідно до якого створена робоча група із провідних науковців кримінального права.

Розробники нової редакції КК України в книзі десятиї («Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби») пропонують наступну систему правопорушень:

Розділі 10.1 («Кримінальні правопорушення проти порядку підлеглості та військової честі») передбачити кримінальну відповідальність за злочини: «публічна непокора» (ст. 10.1.5.), «невиконання наказу, що з необережності спричинило особливо тяжку шкоду» (ст. 10.1.6.), «невиконання наказу, що з необережності спричинило тяжку шкоду» (ст. 10.1.7.), «опір командира (начальнику)» (ст. 10.1.8.), «примушування командира (начальника)» (ст. 10.1.9.), «насильство щодо командира (начальника)» (ст. 10.1.10.), «погроза вбивством чи спричиненням тяжкої шкоди здоров'ю командира (начальнику)» (ст. 10.1.11.), «насильство за відсутності відносин підлеглості» (ст. 10.1.12.), «осквернення Бойового Прапора військової частини або його втрата» (ст. 10.1.13.) і за проступки: «ухилення від виконання наказу» (ст. 10.1.14.), «невиконання наказу, що з необережності спричинило значну шкоду» (ст. 10.1.15.), «погроза командира (начальнику)» (ст. 10.1.16.), «перебування у стані сп'яніння під час виконання обов'язків військової служби» (ст. 10.1.17.), «потурання з боку командира (начальника) приведенню підлеглим себе у стан сп'яніння» (ст. 10.1.18.);

в Розділі 10.2. («Кримінальні правопорушення проти порядку проходження військової служби») передбачити кримінальну відповідальність за злочини: «самовільне залишення місця служби» (ст. 10.2.3.), «залишення військового корабля, що гине» (ст. 10.2.4) і за проступок «самовільне залишення місця служби тривалістю до семи діб» (ст. 10.2.4.);

в Розділі 10.3. («Кримінальні правопорушення проти порядку користування військовим майном та експлуатації засобів ведення бою») передбачити кримінальну відповідальність за злочини: «само-

вільне використання засобів ведення бою» (ст. 10.3.3.), «знищення або пошкодження засобів ведення бою, що спричинило істотну майнову шкоду» (ст. 10.3.4.), «втрата, знищення чи пошкодження засобів ведення бою, що з необережності спричинило тяжку майнову шкоду» (ст. 10.3.5.), «порушення правил поведження із засобами ведення бою, що з необережності спричинило особливо тяжку шкоду» (ст. 10.3.6.), «порушення правил поведження із засобами ведення бою, що з необережності спричинило тяжку шкоду» (ст. 10.3.7.) і за проступки: «знищення або пошкодження засобів ведення бою, що спричинило неістотну майнову шкоду» (ст. 10.3.8.), «втрата, знищення чи пошкодження засобів ведення бою, що з необережності спричинило значну майнову шкоду» (ст. 10.3.9.), «порушення правил поведження із засобами ведення бою, що з необережності спричинило значну шкоду» (ст. 10.3.10);

в Розділі 10.4. («Кримінальні правопорушення проти порядку несення спеціальної служби») передбачити кримінальну відповідальність за злочини: «порушення правил несення спеціальної служби, що з необережності спричинило особливо тяжку шкоду» (ст. 10.4.3.), «порушення правил несення спеціальної служби, що з необережності спричинило тяжку шкоду» (ст. 10.4.4.), «порушення правил несення внутрішньої служби, що з необережності спричинило особливо тяжку шкоду» (ст. 10.4.5.), «порушення правил несення внутрішньої служби, що з необережності спричинило тяжку шкоду» (ст. 10.4.6.), «порушення правил несення військової служби з охорони об'єктів чи громадського порядку, що з необережності спричинило особливо тяжку шкоду» (ст. 10.4.7.), «порушення правил несення військової служби з охорони об'єктів чи громадського порядку, що з необережності спричинило тяжку шкоду» (ст. 10.4.8.) і за проступки: «порушення правил несення спеціальної служби, що з необережності спричинило значну шкоду» (ст. 10.4.9.), «порушення правил несення внутрішньої служби, що з необережності спричинило значну шкоду» (ст. 10.4.10.), «порушення правил несення військової служби з охорони об'єктів чи громадського порядку, що з необережності спричинило значну шкоду» (ст. 10.4.8.);

в Розділі 10.5. («Кримінальні правопорушення проти порядку здійснення повноважень військовими службовими особами») передбачити кримінальну відповідальність за злочини: «насильство щодо підлеглого» (ст. 10.5.3.), «потурання командира (начальника) вчиненню підлеглим злочину» (ст. 10.5.4.), «службова необережність, що спричинила тяжку майнову шкоду» (ст. 10.5.5.) і за проступки: «зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем» (ст. 10.5.6.), «потурання командира (начальника) вчиненню підлеглим кримінального проступку» (ст. 10.5.7.), «службова необережність, що спричинила значну майнову шкоду» (ст. 10.5.8);

в Розділі 10.6. («Кримінальні правопорушення проти порядку несення військової служби в умовах воєнного стану») передбачити кримінальну відповідальність за злочини: «здача ворогові засобів ведення бою» (ст. 10.6.3.), «добровільна здача в полон» (ст. 10.6.4.), «піддрив волі до перемоги» (ст. 10.6.5.), «сепаратні перемовини з ворогом» (ст. 10.6.6.).

Разом з тим є і інші пропозиції щодо подальшого змісту розділу XIX Особливої частини чинного нині КК.

Так, М.І. Карпенко пропонує «Передбачити розділ XIX Особливої частини у новій редакції, змінивши йому не лише назву («Кримінальні правопорушення проти воєнної безпеки України»), але і зміст, розмістивши на початку оновленої Особливої частини КК після розділів «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку» і «Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України».

Зокрема, *глава 1* цього розділу повинна передбачати кримінальну відповідальність за «Кримінальні правопорушення проти порядку комплектування воєнної організації держави». До цієї глави мають бути включені правопорушення за: 1) ухилення від призову на військову службу у мирний час; 2) ухилення від призову на військову службу за мобілізацією; 3) ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації; 4) ухилення від військового обліку або спеціальних зборів, вилучивши ці злочини із розділу XIV Особливої частини КК. *Глава 2 «Військові кримінальні правопорушення»* повинна передбачати відповідальність за злочини, що нині передбачені ст. 402-422, 425-432 КК, а також за кримінальні проступки. *Глава 3 «Кримінальні правопорушення проти порядку забезпечення режиму особливого періоду»* має передбачати кримінальну відповідальність за: ухилення від направлення на роботи на посадах цивільного персоналу, передбачених штатами воєнного часу; невиконання воєнно-транспортного обов'язку у період мобілізації і у воєнний час; невиконання повинностей в особливий період і у воєнний час; невиконання організаціями обов'язків в особливий період і у воєнний час, результатом яких спричинено істотну шкоду або тяжкі наслідки» [13, с. 30].

Висновки. Аналіз законодавства щодо юридичної відповідальності за військові правопорушення свідчить про необхідність його удосконалення. Суттєве збільшення військової злочинності за період з 2014 р. по даний час потребує приведення окремих положень статутів Збройних Сил України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України до потреб сьогодення. Нині є запит органів військового управління, військового командування на більш дієве законодавство у військовій сфері, правові норми якого б сприяли більш ефективній боротьбі із військовою злочинністю, одним із шляхів якої має бути запобігання військовим правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Шемшученко Ю.С. Відповідальність юридична. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.: іл.
2. Карпенко М.І. Окремі питання юридичної відповідальності суб'єктів військових правопорушень. Юридична наука. 2015. № 8. С. 88-98.
3. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України [Текст]: Закон України від 24.03.1999 р. №548-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 22-23. Ст. 194.
4. Про оборону України [Текст] : Закон України від 5 жовтня 2000 р. № 2020-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. №49. Ст. 420.
5. Котюк В.О. Теорія права: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. вузів. К.: Вентурі, 1996. 208 с.
6. Прохоренко М.М. Система військового законодавства України [Текст] : автореф. дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.01; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків: 2007. 23 с.
7. Піскун І.І. Поняття та види юридичної відповідальності. Військове право України: підручник / кол. авторів; за заг. ред. А.М. Колодія, О.В. Кривенка, В.Й. Пашинського. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. 392 с.
8. Тарахонич Т.І. Правопорушення. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 5: П-С. 2003. 736 с.
9. Конституція України [Текст] : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.
10. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Текст]: Закон УРСР від 7 грудня 1984 р. № 8073-X. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122.
11. Кримінальний кодекс України [Текст] : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2001. № 25. 26. Ст. 131.
12. Кримінальний кодекс України (проект): контрольний текст станом на 29.09.2022 року / <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2022/09/29/1-kontrolnyj-tekst-proektu-kk-29-09-2022.pdf> (дата звернення: 02.10.2022).
13. Карпенко М.І. Теоретико-методологічне дослідження злочинів проти встановленого порядку несення військової служби за Кримінальним кодексом України [Текст] : автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08; Університет державної фіскальної служби України / М.І. Карпенко. – Ірпінь: 2020, 39 с.